

Последният кръстоносен поход

*Проф.д-р Антони ГИЗА**

Преди 560 години полско-унгарският крал Владислав предприема първия сериозен опит за освобождаване на поробените български земи

В началото на XV век всички български земи вече се намират под турска власт. Османците успяват да смажат и първото българско въстание, избухнало през 1403 в района на Видин и Пирот под ръководството на князете Константин и Фружин, което затвърждава господството им над страната. Надеждите на поробеното население обаче отново се пробуждат след като на поредния призив на папа Евгений IV за кръстоносен поход срещу турците се отзовават кралят на Полша и Унгария Владислав Ягелончик, наречен по-късно “Варненчик”, седмоградският войвода Янош Хуниади и прогоненият от Сърбия деспот Георги Бранкович.

Наброяващата 25 000 рицари войска съставена предимно от унгарци, поляци, власи, сърби и чехи (последните водени от хусиста Ян Чапка от Сан) потегля срещу владенията на султана през есента на 1443. Посрещната е възторжено от сръбското и българско население, което и оказва всякаква помощ. В началото на ноември, главнокомандващият Хуниади разгромява в околностите на Ниш, армията на румелийския бейлербей Касим паша. След още няколко успешни сражения, кръстоносците заемат без бой София, насочвайки се към Тракия, но, поради яростната съпротива на турците, решават да тръгнат към Пловдив през Златица и Средногорието. В Златишкия проход обаче ги очакват османски части, ръководени от бейовете Исак, Таркан и Есе, както и от вече споменатия Касим паша. Омаломощена от изключително суровата зима, както и от липсата на достатъчно храна и паша за конете, войската на младия полски крал и Хуниади започва отстъпление. По време на оттеглянето и, преследващите я турски части, начело с Касим паша, предприемат опит за атака недалеч от София, но на 23.12.1443 са отблъснати от кръстоносците и претърпяват значителни загуби. Въпреки това, турците продължават да преследват изтощената и измръзнала християнска армия, оттегляща се към Унгария. На 2 януари 1444, в планинската местност Куновица, между Ниш и Пирот, кръстоносците предприемат внезапна контраатака и разгромяват турската армия, командвана от тъста на султан Мурад II – Махмуд Челеби. Османците се разбягват, изоставяйки водача си, станал пленник на сръбския деспот Бранкович. В решаващия момент на битката, когато унгарските и полски части започват да се огъват пред турския натиск, изходът и е решен от личната намеса на младия крал Владислав, който се хвърля в най-гъстите редици на сражението. Той неведнъж използва този похват на бойното поле, позволяващ му да обърне хода на битката в особено критични и опасни моменти. При това Владислав нерядко влиза в близък бой с противниците, пренебрегвайки собствената си безопасност – факт, който по-късно ще предопредели както фаталния изход на решаващото сражение при Варна, така и собствената му съдба. По време на сблъсъка в местността Куновица, кралят сам влиза в двубой с Махмуд Челеби, завършил със залавянето на последния.

В резултат от Първия поход на Владислав Босна минава под унгарска власт, а самото Унгарско кралство успява да отдалечи надвисналата над него турска заплаха. Не е осъществена обаче крайната цел – освобождаването на българските земи от турска власт и възстановяване на връзката с остатъците от Византийската империя. Все пак походът събужда надеждите на българското население за скоростно избавление. Те укрепват след поредния поход на краля срещу турците, завършил с десетгодишно мирно споразумение със султана, подписано на 1 август 1444 в унгарския град Сегед. В резултат от него османците се лишават от значителни територии, което (наред със спечелените от кръстоносците победи) затвърдява вярата на поробените българи в окончателното отхвърляне на турския гнет.

Впрочем, въпреки постигнатото споразумението, само три дни по-късно, под влиянието на папския легат Джулио Чезарини, договорот е отхвърлен от християнската страна. Чезарини обещава на кръстоносците значителна подкрепа от Папската държава и Венеция, чиято флота трябвало да задържи в теснините на Босфора и Дарданелите турската армия, като не допусне прехвърлянето и на европейския бряг. Въпросният флот се състоял от осем венециански, осем папски, две дубровнишки и четири бургундски галери. По-късно към него се присъединяват и два византийски бойни кораба. Въпреки това обаче, блокадата на Проливите се проваля поради решението на враждебно настроените към Венеция генуезци от константинополския квартал Пера да

предоставят своите кораби на султан Мурад II, с чиято помощ армията му все пак се прехвърля на европейския бряг.

В новия поход, който започва в края на септември 1444, този път участват по-малко бойци. Под командването на Владислав и Янош Хуниади се намират само 16 000

рицари. Християнската войска се движи покрай Дунава, стигайки до Видин (превзет след двудневен шурм) и продължавайки след това към Никопол. Там в лагера на краля се появява легендарният влашки владетел Влад Дракула, който се опитва да го разубеди да не продължава похода поради малобройността на полско-унгарската армия. Въпреки, че отказва да се включи лично в кампанията, Влад все пак оставя на разположение на кръстоносците 4000 влашки конници, благодарение на които общият брой на християните стига 20000. Малко по-късно армията форсира Янтра и стига до Шумен, където Владислав тържествено отбелязва своята 20-годишнина. Не само това обаче е повод за очевидно приповдигнатото настроение в лагера на кръстоносците. Те все още не знаят, че султан Мурад II все пак е успял да прехвърли армията си в Европа, използвайки факта, че флотът, който е трябвало да блокира Проливите, отплава за да попълни хранителните си припаси.

Междувременно християнската армия, начело на която се вее полската хоругва на свети Георги Победоносец, се насочва към черноморското крайбрежие, превемайки по пътя си Провадия. Малко по-късно кръстоносците забелязват и първите вражески отряди. Армията се насочва към Девненското езеро и Варна. На 9 ноември 1444, край града, започва подготовка за битката, на която е съдено да реши съдбата на Балканите през следващите 400 години. През целия път до морето, кръстоносците се ползват от помощта на доброжелателно настроеното българско население, вярващо, че целта на похода е именно възкресяването на Българската държава, на чиито трон е трябвало да седне Янош Хуниади (макар че, по някои данни, в редиците на християните се намира малоброен български отряд, начело с престарелия наследник на Иван Шишман княз Фружин).

Битката започва в ранното утро на 10 ноември 1444, когато 60 хилядната турска армия атакува дясното крило на християните. Първоначалният ход вдъхва надежда, че Владислав може да се окаже краен победител в нея. Всички турски атаки са отбити. По-късно обаче намесата на елитните анадолски полкове променя хода на сражението. Част от християнските сили започват да отстъпват към стените на Варненската крепост. Жителите на града не се решават да ги пуснат вътре, опасявайки се от турското отмъщение. В този момент контраатаката на отрядите, водени от самия Владислав, разбива анадолците и отново накланя везните в полза на кръстоносците. Виждайки помитането на румелийските си полкове, Мехмед II вече се готви за отстъпление, но в този ден съдбата е на негова страна. Начело на 2000 полски и унгарски рицари, Владислав предприема внезапна и крайно неразумна атака срещу еничерския корпус на султана. В последвалата битка загива елита на кръстоносната армия, начело с 20-годишния крал, който отказва да отстъпи и се сражава до края.

Така е загубена битката при Варна, заедно с която си отива и последната възможност да бъде спряно турското нашествие в Европа още тук, на Балканите. Едва двеста и петдесет години по-късно поляците успяват пречупят турската мощ край стените на Виена (с блестящата военна операция на крал Ян III Собиески), а България е обречена да страда под турско иго още повече от четири века..

** Професор в Университета на Шчечин, автор на книгата "Балканските държави и македонският въпрос". Статията е писана специално за сп. „НИЕ” бр. 2, февруари 2002 г.*